fikir dünyası

Düşünce Dergisi
Sayı: 3 Bahar | 2005
Üç ayda bir yayınlanır.

Hangi ipe sarılıyoruz?

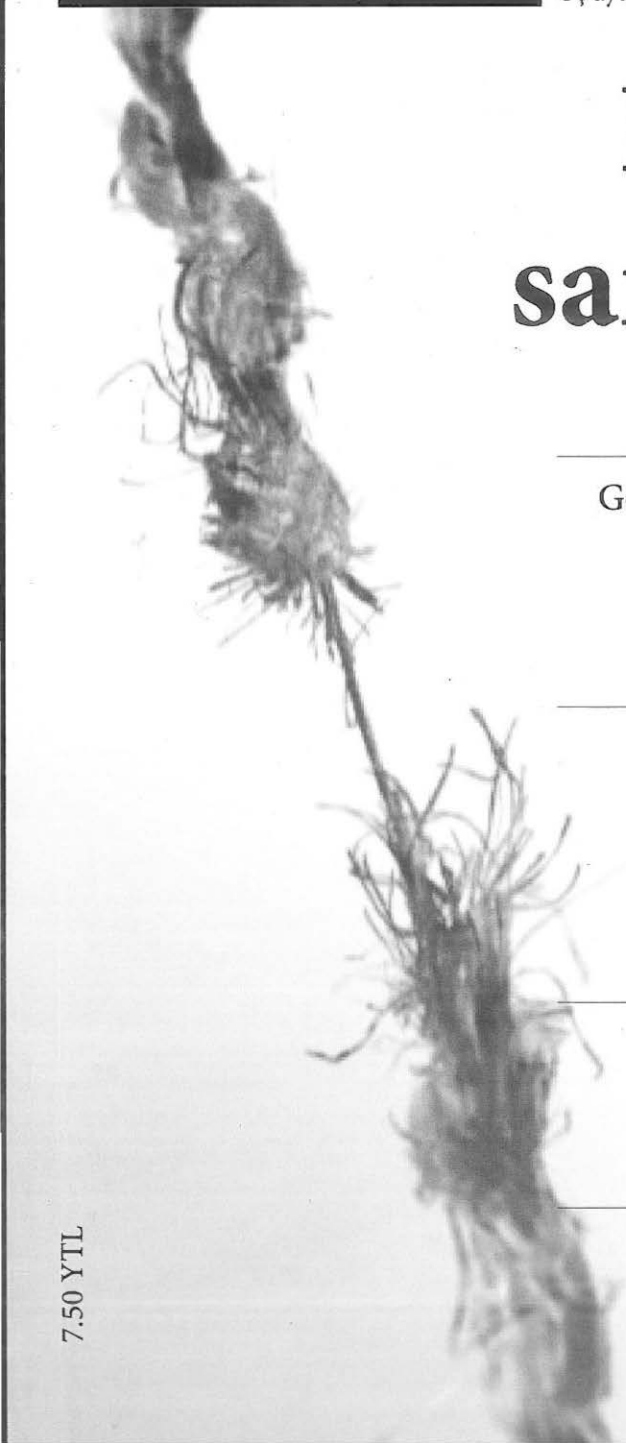

Düşünceler

Geçmiş Günlerimi Tekrar Yaşayacak Olsaydım...

Celal Sancar 9

Söyleşi

"Mü'min Erkekler ve Mü'min Kadınlar Birbirlerinin Dostları, Koruyucusudurlar"

Atasoy Müftüoğlu 99

Araştırma-İnceleme

Kur'an Ailesi - II

Ahmet Baydar 118

Değiniler

Dışarıda Kazanılan İçeride Kaybedilen

Fatma Çağdaş 227

7.50 YTL

fikir dünyası

Düşünce Dergisi
Sayı: 3 Bahar / 2005

SAHİBİ
Abdülkerim Karakaş

Genel Yayın Yönetmeni ve Yazı İşleri Müdürü
Nurettin Yücel

Yayın Kurulu
Ahmet Baydar
Abdülkerim Karakaş
Nurettin Yücel
Fatma Ömerustaoğlu
Metin Önal Mengüşoğlu
Zübeyir Yetik

Kapak & Tasarım
Fikir Dünyası

Baskı & Cilt
Step Ajans

Fiyatı
7.50 YTL (Türkiye)
8 Euro / € (Avrupa)

Posta Çeki
Abdülkerim Karakaş adına
Hesap No: 1610279

Banka - YTL
Abdülkerim Karakaş adına:
Kuveyt Türk Maltepe Şubesi
Hesap No: 000000352521

Banka - Euro / €
Nurettin Yücel adına:
Halkbank Kartal Şubesi
Hesap No: 5V000805

İletişim
Bağdat Cad.
Dursun Havva Palas Apt. No:169/12
Maltepe /İstanbul

Tel: 0 216 457 75 75
0 216 442 13 42

İnternet
www.fikirdunyasi.org
bilgi@fikirdunyasi.org

Gönderilen yazılar yayın kurulunun raporuna göre yayınlanır.
Dergide yer alan yazılardan yazarları sorumludur.
Dergiye gönderilen yazılar yayınlansın/yayınlanmasın iade edilmez.
Dergide yayınlanan yazılar, kaynak belirtmek koşuluyla alıntılanabilir.
Dergi üç ayda bir yayınlanır.

İçindekiler

Fikir Dünyasından

- Sunuş 7

Düşünceler

- Geçmiş Günlerimi Tekrar Yaşayacak Olsaydım...
  Celal Sancar 9
- Şahsiyet ve Toplum İnşa Edici Bir Kurum Olarak Aile
  Hüsnü Yazgan 16
- İman İçin Eğitimde Hassas Öncelikler
  Mahmud Rifat Kademoğlu 21
- Fertlerin Yaşam Felsefesi Oluşumunda Aile Kurumunun Etkileri
  Nurettin Yücel 31
- Aile Türleri ve Din Eğitimi
  Mehmet Emin Ay 37
- Yalnızlaşma Nereye Kadar?
  Ahmet Baydar 43
- Ailede Eğitim, Ama Önce Aile Olabilmek
  Abdülkerim Karakaş 51
- Din Eğitimi ve Aile
  Oktay Mahşer 61
- Ailede Eğitim ve Terbiye
  Mahmut Celâl Özmen 71
- Ailede İnanç Motifi
  Doç. Dr. İsa Yüceer 83

İçindekiler

Söyleşi

- 'Mü'min Erkekler ve Mü'min Kadınlar Birbirlerinin Dostları, Koruyucusudurlar.'
  Atasoy Müftüoğlu 99
- "İslami Eğitim/Terbiye, Teori ile Pratiği Birbirinden Ayırmaz"
  Abdullah Yıldız 110

Araştırma-İnceleme

- Kuran Ailesi - II
  Ahmet Baydar 118
- Günümüz Türk Ailesinde Dini İnanç ve Yaşayış
  İsmail Sağlam 137
- Aile ve Şiddet
  Dr. Celalettin Vatandaş 151
- Kur'an'da Kardeş Kıskançlığı ve Eğitimi
  Yrd. Doç. Dr. Abdurrahman Kasapoğlu 174

Alıntılar

- Gençlere Tavsiyeler
  Ercüment Özkan 199
- Düşünsel Bir Sorun Olarak Eğitim
  Rasim Özdenören 208
- Bir Gün Elbet
  Hülya Aktaş 213
- Muhasebe
  Necip Fazıl Kısakürek 217

Değiniler

- Hz. Adem ve Havva'nın Mirası
  Güler Ömerustaoğlu 219
- Aile ve Toplumda İletişimin Gücü
  Nursel Zirek 222
- Dışarıda Kazanılan İçeride Kaybedilen
  Fatma Çağdaş 227
- Çocuklarımız Yaşasın
  Rukiye Er 229

Kitap

- "Modern Yalnızlığa Karşı Evrensel İslam Ailesi"
  Abdülkerim Karakaş 231

Çizgi

Yavuz Ceylan 233

Günümüz Türk Ailesinde Dini İnanç ve Yaşayış

İsmail Sağlam*

Giriş

İçerisinde yaşadığımız toplumda aile, çok çeşitli açılardan araştırmalara konu edilmektedir. Bu denli yoğun bir şekilde araştırma objesi edilmesi, ailenin toplum hayatında merkezi bir yere sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Bir toplumun ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel vb. alanlardaki durumu hakkında fikir beyan edebilmek ve durum tespiti yapabilmek için, müracaat edilecek ilk kaynak olarak, aile akla gelmektedir. Çünkü toplumu oluşturan yapı taşları ailelerdir. Bu durum da ailenin üzerinde çeşitli araştırmalar yapmayı beraberinde getirmektedir.

Türk milleti İslamiyeti kabulünden bu yana, dini alanda çok önemli hizmetler vermiş ve vermeye devam etmektedir. Ayrıca bu tarihi süreç içerisinde Türk ailesi birçok değişim ve dönüşümle beraber dini hayatı günlük yaşayışının bir parçası olarak yaşamaya bir şekilde devam etmektedir.

Bu yazımızda hâlihazırda Türkiye'de yaşayan ailelerin dini tutum ve davranışlarının ne durumda olduğunu bazı açılardan tespit etmeye çalışacağız. Bu bağlamda, anne-babaların ve çocukların dini inanç ve yaşayışları hakkında bilgiler aktararak konuyu açıklığa kavuşturmayı düşünüyoruz.

Burada kullanacağımız istatistikî bilgiler 378 anne-baba ve bunların ilköğretim 8. sınıfta okuyan 421 çocuğuna uygulanan anket sonuçlarına dayanılarak verilecektir[1].

* Dr.; Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim Dalı

[1] Bahsedilen anket ve uygulanışı hakkında geniş bilgi için bkz. Sağlam, İsmail, Çocuk ve İbadet, Düşünce Yay., İstanbul 2003. s.37,38,47 vd.

A. Anne-Babaların Dini İnanç ve Yaşayışları

Ailenin mimarı anne-babalardır. Bunların sahip oldukları inanç ve yaşayışın ailedeki diğer bireyleri etkileyeceği söylenebilir. Dolayısıyla günümüz Türk ailesinin dini inanç ve yaşayışı hakkında bilgi sahibi olabilmek için öncelikle anne-babaların bu hususta ne durumda olduklarını açıklığa kavuşturmak gerekmektedir.

Anne-babaların dini inançla ilgili durumlarını tespit edebilmek için Kelime-i Şehadeti esas alarak, Allah ve Hz. Peygamber hakkında İslam inancına uygun kanaate sahip olup olmadıklarını öğrenebilmek için bu yönde iki soru sorduk. Çünkü Allah ve Peygamber inancı (bilgisi, düşüncesi) diğer dinlerde olduğu gibi İslâm dininde de temel normlardan biridir[2]. Buradaki amacımız, bu konuyu teolojik olarak tartışmadan öte anne-babaların bu temel normu ne ölçüde kavradıklarını tespit etmektir. Bu konuda sorulan sorulara verilen cevaplar Tablo 1 ve Tablo 2'de görülmektedir.

Tablo 1: Anne-Babaların Allah Hakkındaki Düşünceleri

Seçenekler	S	%
Her şeyi yaratan, bilen, her şeye gücü yeten, hiçbir şeye muhtaç olmayan, eşi ve benzeri bulunmayan, her an kâinata ve yaratıklarına müdahalede bulunabilen, bir tek Allah'ın varlığına kesinlikle inanıyorum.	324	87.6
Bizleri ve kâinatı Allah'ın yarattığına inanıyorum. Fakat daha sonra bunlara müdahale ettiğini düşünmüyorum.	7	1.9
Allah'ın varlığına inanıyorum. Fakat O'nun nasıl olduğu konusunda bilgi eksikliğim var.	34	9.2
Bu konuda net bir fikrim yok.	5	1.3
Başka	-	-
Katılan	370	100.0
Cevapsız	8	
Toplam	378	

Yukarıda da görüldüğü üzere, anne-babaların %87.6'sının İslâm inancına uygun diyebileceğimiz bir inançta (düşüncede) olduğu anlaşılmaktadır[3]. Yine %9.2'sinin inanmakla beraber bilgi eksikliği olduğu, %1.3'ünün bu konuda net bir fikrinin

2 Filibeli, Ahmet Hilmi, İslâm'ın Esası (Üss-i İslâm) (Sad. Adnan Bülent Baloğlu ve ark.), Ankara 1997, s. 1 vd.; Ayhan, Din Eğitimi ve Öğretimi, 3.bs. İstanbul 1997, s. 104 vd.

3 Yetişkinler üzerine İzmir'de yapılan bir araştırmada, deneklerin %83.7 oranında, doğru Allah inancına sahip oldukları tespit edilmiştir (bkz. Köktaş, M. Emin Türkiye'de Dini Hayat, İstanbul 1993, s. 78).

olmadığı, %1.9'unun de hatalı bir inanç yapısına sahip olduğu verilen cevaplardan anlaşılmaktadır.

Anne-babaların Hz. Peygamber hakkındaki düşüncelerine gelince, ortaya çıkan sonuç şöyledir (bkz. Tablo 2):

Tablo 2: Anne-babaların Hz. Peygamber Hakkındaki Düşünceleri

Seçenekler	S	%
Allah'ın kulu ve resulüdür. En çok sevdiğim ve kendisine yakın olmayı istediğim kişidir	339	92.4
Allah'ın kulu ve resulüdür. Ancak kendisini fazla tanımıyorum.	19	5.2
Allah'ın kulu ve resulüdür. Ancak kendisine fazla ilgi duymuyorum.	4	1.1
Farklı özellikleri olan, tarihte yaşamış ünlü bir şahıs olarak algılıyorum.	5	1.3
Başka	-	-
Katılan	367	100.0
Cevapsız	11	
Toplam	378	

Anne-babaların %92.4'ü İslâm inancına uygun diyebileceğimiz peygamber inancına sahiptir[4]. Geriye kalan anne-babaların %5.2'sinin bu konuda bilgi eksikliği olduğu, %1.3'ünün Hz. Peygamberi farklı özellikleri olan bir şahıs olarak algıladıkları ve %1.1'inin ise peygamber olarak kabul etmekle beraber fazla ilgi duymadıkları, verilen cevaplardan anlaşılmaktadır.

4 Aynı araştırma sonuçlarına göre deneklerin %86.5'inin İslâm inancına uygun, peygamber inancına sahip oldukları tespit edilmiştir (bkz. Köktaş, Türkiye'de Dini Hayat, s. 83).

Anne-babaların dini inançlarını bu şekilde tespit ettikten sonra şimdi de, dini yaşayışları hakkındaki sorulara verilen cevapların değerlendirmesine geçebiliriz. Dini yaşayışla ile ilgili olarak namaz kılma ve oruç tutmayı esas aldık. Bu yöndeki sorularımıza verilen cevaplar Tablo 3'te görüldüğü gibi şöyledir.

Tablo 3: Anne-babaların İbadetler Açısından Kendilerini Değerlendirme Durumu

Seçenekler	S	%
Beş vakit namazı düzenli kılarım. Ramazan orucunu sürekli tutarım.	96	25.4
Ara sıra namaz kılarım. Ramazan orucunu sürekli tutarım.	91	24.1
Cuma, bayram, kandil vb. durumlarda namaz kılıyorum. Ramazan orucunu sürekli tutarım.	90	23.8
Bazen namaz kılarım, bazen de ramazan orucunu tutarım.	11	2.9
Ne namaz kılarım ne de oruç tutarım.	8	2.1
İbadetlerimi mükemmel yapmak istiyorum, fakat yapamıyorum.	79	20.9
İbadetlere karşı hiç isteğim yok. Hiç bir ibadeti yapmak istemiyorum.	3	0.8
Toplam	378	100.0

Anlaşıldığı üzere anne-babaların %25.4'ü beş vakit namazını düzenli kıldığını ve Ramazan orucunu sürekli tuttuğunu belirtmektedir[5]. Söz konusu ibadetleri ara sıra ve bazı özel dinî günlerde yaptığını söyleyen anne-babaların oranı ise toplam %47.9'dur ki, bu yaklaşık olarak anne-babaların yarısı demektir. %20.9'luk bir kesim ise, ibadetleri mükemmel yapmak istemesine rağmen bunu başaramadığını ifade etmektedir. İbadetlerini yapmadığını ve bu konuda hiç isteği olmadığını söyleyenlerin oranı ise toplam %2.9 oranındadır.

Şimdi ise anne-babaların dini yaşayış durumlarının detay analizlerini vermek istiyoruz. Böylece dini yaşayış ile cinsiyet, yaş, sosyal çevre, ekonomik durum ve öğrenim durumu arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını anlama imkânımız doğacaktır. Anne-babaların dini yaşayışlarının farklı değişkenlere göre dağılımı şöyledir (bkz. Tablo 4).

5 Köktaş'ın yetişkinler üzerine yapmış olduğu araştırmaya göre, deneklerin ortalama %20.8'i düzenli olarak beş vakit namazını kılmakta, %51.2'si de ramazan orucunun tamamını tutmaktadır (bkz. Köktaş, age, s. 107, 113). Bizim bulduğumuz sonuçla bu sonucun farklılığı, bizim "beş vakit namaz ve oruç ibadetinin düzenli olarak beraberce yerine getirilmesi" şeklinde soruşumuza bağlanabilir.

Tablo 4: Anne-babaların Kendilerini İbadetler Açısından Değerlendirmelerinin Farklı Değişkenlere Göre Dağılımı

Değişkenler		Seçenekler (*)														
		1. Seç.		2. Seç.		3. Seç.		4. Seç.		5. Seç.		6. Seç.		7. Seç.		Katılan (**)
		S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	
Cinsiyet	Bayan	51	28.2	48	26.5	29	16.0	5	2.8	4	2.2	42	23.2	2	1.1	181
	Erkek	45	23.8	42	22.2	58	30.7	5	2.6	3	1.6	36	19.1	-	-	189
Yaş	25-35 Arası	16	31.4	12	23.5	10	19.6	1	2.0	-	-	12	23.5	-	-	51
	35-45 Arası	67	29.0	-	-	81	35.1	9	3.9	5	2.2	67	29.0	2	0.8	231
	45-55 Arası	22	37.3	10	17.0	13	22.0	1	1.7	2	3.4	11	18.6	-	-	59
	55 Yaş +	2	28.6	1	14.2	2	28.6	-	-	-	-	2	28.6	-	-	7
Gelinen Sosyal Çevre	Köy	10	27.0	10	27.0	10	27.0	-	-	-	-	7	19.0	-	-	37
	Belde/İlçe	19	22.3	22	25.9	23	27.1	1	1.2	2	2.3	18	21.2	-	-	85
	Şehir	24	30.4	16	20.3	16	20.3	3	3.8	2	2.5	17	21.5	1	1.2	79
	Büyükşehir	41	25.6	40	25.0	38	23.7	5	3.1	2	1.3	34	21.3	-	-	160
	Yurtdışı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ailelerin Aylık Gelir Durumu	100 M. -	22	26.5	18	21.7	24	28.9	2	2.4	2	2.4	15	18.1	-	-	83
	100-250 M.	50	25.9	44	22.8	47	24.4	3	1.6	2	1.0	46	23.8	1	0.5	193
	250-400 M.	12	22.6	18	34.0	9	17.0	1	1.9	2	3.8	11	20.7	-	-	53
	400-600 M.	4	16.7	8	33.3	5	20.8	4	16.7	-	-	3	12.5	-	-	24
	600-900 M.	2	40.0	-	-	2	40.0	-	-	-	-	1	20.0	-	-	5
	900 M. +	1	33.3	-	-	1	33.3	-	-	-	-	1	33.3	-	-	3
Öğrenim Durumu	İlkokul	47	27.8	40	23.7	40	23.7	3	1.8	3	1.8	35	20.7	1	0.5	169
	Ortaokul	13	28.3	9	19.6	10	21.7	1	2.2	2	4.3	10	21.7	1	2.2	46
	Lise	17	17.5	26	26.8	25	25.8	4	4.1	-	-	25	25.8	-	-	97
	Üniversite	17	34.0	14	28.0	12	24.0	2	4.0	1	2.0	4	8.0	-	-	50

(*) Seçenekler

1. Beş vakit namazı düzenli kılarım ve ramazan orucunu sürekli tutarım.
2. Ara sıra namaz kılar, ramazan orucunu sürekli tutarım.
3. Cuma, bayram, kandil vb. durumlarda namaz kılarım ve ramazan orucunu sürekli tutarım.
4. Bazen namaz kılar, bazen de ramazan orucunu tutarım.
5. Ne namaz kılar, nede oruç tutarım.
6. İbadetleri mükemmel yapmak istiyorum, fakat yapamıyorum.
7. İbadetlere karşı hiç isteğim yok. Hiçbir ibadeti yapmak istemiyorum.

(**) Detay analizlerindeki hesaplamalar "Katılan" sayısı esas alınarak yapılmaktadır.

Cinsiyet değişkenine baktığımızda, bayanlarda düzenli ibadet oranının (%28.2), erkeklerden (%23.8) fazla olduğu görülmektedir. Buna karşılık olarak memleketimizde cuma, kandil vb. günlerde erkeklerin camiye gitmesinin yaygın olmasından ötürü ilgili seçenekte erkeklerin oranı (%30.7), kadınların yaklaşık iki katına (%16) ulaşmaktadır.

Yaş değişkenine gelince 25–55 yaşları arasındaki anne-babaları değerlendirdiğimizde, 35–45 yaş grubunda düzenli ibadet yapmanın düşük (%29), 25–35 yaş grubu (%31.4) ile 45–55 yaş grubunda (%37.3) nispeten yüksek olduğu görülmektedir. 25–35 yaş grubu anne-babaların düzenli ibadet yapmalarını ortaöğretim döneminde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi okuma imkânına sahip olmaları ile izah edebiliriz. 45–55 yaş grubundaki anne-babalarda düzenli ibadet yapma oranının yüksekliğini ise ileri yaşın kişiyi ibadetlere yönlendirmesi ile açıklamak mümkündür. Yaş değişkeninde dikkat çeken başka bir durum da, ibadetleri mükemmel yapmak isteyip de yapamadığını söyleyen anne-babaların en yüksek oranla (%29) 35–45 yaş grubunda yığılmasıdır. Çünkü bu yaş grubundaki anne-babalar, ortaöğretim dönemlerinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi okuyamayan kişilerden oluşmaktadır[6]. İbadetle ilgili gerekli eğitimi alamadıklarından, bu konuya olan özlemleri tabloya bu şekilde yansımaktadır, diyebiliriz.

6 Bu yaş grubundaki anne-babalar, 82 Anayasası ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri ortaöğretimde mecburi hale gelmeden önce ortaöğrenim çağları geçmiş kişilerdir.

Gelinen sosyal çevreye baktığımızda, bu değişkenin anne-babaların ibadetleri yapıp yapmamalarında çok önemli bir etken olmadığını görmekteyiz. Gelinen sosyal çevrenin büyük veya küçük oluşunun, anne-babaların ibadet uygulamalarını anlamlı bir şekilde etkilemediği anlaşılmaktadır. Sadece cuma, kandil vb. özel günlerde ibadetleri yerine getirmede köy (%27) ve belde/ilçe de (%27.1) oranın, büyük yerleşim bölgelerine nazaran daha yüksek olduğu görülmektedir. Çünkü küçük yerleşim yerlerinde herkes genellikle serbest ve kendi işi ile uğraşmaktadır. Oysaki büyük yerleşim birimlerinde anne-babalar genellikle büro, fabrika vb. mesai saatinin uygulandığı işlerle meşgul olmaktadırlar. Nitekim söz konusu ibadetlerin vakitleri (özellikle Cuma namazı) mesai saatine denk gelebilmektedir

Aylık gelir durumu değişkeninde, beş vakit namazı düzenli kılan ve Ramazan orucunu sürekli tutan anne-babaların oranı ekonomik durum iyileştikçe bir azalma göstermektedir. Aylık geliri 100 milyondan az olan anne-babalarda bu oran %26.5 iken, 400-600 milyon gelir seviyesinde %16.7'ye düşmektedir. Bu durumun tam tersine düzenli ibadet yapmayan, ara sıra namaz kılıp ara sıra da oruç tutan anne-babaların oranı da 400-600 milyonluk gelir seviyesinde %33.3 iken, 100 milyondan az olan gelir seviyesinde %21.7'ye düşmektedir.

Bu sonuçlara dayanarak gelir seviyeleri düşük olan anne-babaların ibadetleri düzenli bir şekilde yerine getirme oranlarının, diğer anne-babalara nazaran daha yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır, diyebiliriz.

Öğrenim durumu değişkenine gelince, %34'lük oranla üniversite mezunu anne-babaların, ibadetlerini en fazla düzenli yapan kişiler olduğu dikkat çekmektedir. Buna mukâbil, lise mezunu anne-babalar %17.5'lik bir oranla bu konuda en düşük paya sahiptirler.

Dikkat edilirse, lise mezunu anne-babaların düzenli ibadet yapma oranının en düşük seviyede olmasına rağmen, ibadetleri mükemmel bir şekilde yapmak isteyip de yapamayanlar en yüksek oranla (%25.8) yine aynı kategorideki anne-babalardır.

Lise mezunu olan kişiler çocukluk ve ergenlik dönemlerinde okulda oldukları için bir meslek kazanamadıkları gibi, üniversite tahsili görerek bu yönde bir iş imkânı da bulamayan kişilerdir. Dolayısıyla hayatına yön vermede, bu konumdaki kişilerin bir bocalama yaşayabilecekleri muhtemeldir. Söz konusu hayat akışının ibadet hayatına da yansımasından dolayı, lise mezunu anne-babalarda düzenli ibadet yapma oranının düşük, fakat ibadetleri mükemmel yapma arzusunun yüksek olduğunu görmekteyiz.

B. Ailede Çocukların Dini İnanç ve Yaşayış Durumları

Ailenin dini inanç ve yaşayışı hakkında bilgi edinmede anne-babalardan sonra başvurulacak ikinci kaynak çocuklardır. Bunun için anne-babalara sorduğumuz soruların aynısını ilköğretim 8. sınıfta okuyan çocuklara da sorduk. Çocukların Allah inancı ile ilgili sorulara verdikleri cevaplar Tablo 5'te görülmektedir.

Tablo 5: Çocukların Allah Hakkındaki Düşünceleri

Seçenekler	S	%
Her şeyi yaratan, bilen, her şeye gücü yeten, hiçbir şeye muhtaç olmayan, eşi ve benzeri bulunmayan, her an kâinata ve yaratıklarına müdahalede bulunabilen, bir tek Allah'ın varlığına kesinlikle inanıyorum.	291	75.0
Bizleri ve kâinatı Allah'ın yarattığına inanıyorum. Fakat daha sonra bunlara müdahale ettiğine inanmıyorum.	10	2.6
Allah'ın varlığına inanıyorum. Fakat O'nun nasıl olduğu konusunda bilgi eksikliğim var.	72	18.5
Bu konuda net bir fikrim yok.	15	3.9
Başka	-	-
Katılan	388	100.0
Cevapsız	33	
Toplam	421	

Çocukların %75' inin İslâm inancına uygun olan Allah tasavvuruna (1. seçenek) sahip oldukları anlaşılmaktadır. Diğer çocukların %18.5'inin bu konuda bilgi eksikliği olduğu, %3.9'unun net bir fikri olmadığı, %2.6'sının ise bu konuda yanlış bir kanaate sahip olduğu görülmektedir. Dikkat edilirse çocukların bu konudaki bilgi eksikleri anne-babalardan daha fazladır. Çocuğun Allah hakkında bilgi edinmeye ve O'na inanmaya çok yatkın olduğu da dikkate alınırsa[7], zamanla bu eksikliğin eğitim yoluyla giderilmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

7 "Çocuk Allah'ı ararken, O'nu kendine hedef edinmiştir. O O'na inanmaya ve bağlanmaya ruhen o kadar hazırdır ki, bu süt çocuğunun ihtiyacı olan sütü emişi kadar doğal bir olaydır." bkz. Yavuz, Kerim, 99 Soruda Çocuk ve Din, İstanbul 1994, s. 122; Ayrıca bkz. Hökelekli, Din Psikolojisi, Ankara 1993, s. 262.

İnançla ilgili olarak sorduğumuz diğer soru ise anne-babalarda olduğu gibi Hz. Peygamberle ilgilidir. Bu hususta elde edilen bilgiler ise şöyledir (bkz. Tablo 6):

Tablo 6: Çocukların Hz. Peygamber Hakkındaki Düşünceleri

Seçenekler	S	%
Allah'ın kulu ve resulüdür. En çok sevdiğim ve kendisine yakın olmayı istediğim kişidir	303	78.7
Allah'ın kulu ve resulüdür. Ancak kendisini fazla tanımıyorum.	61	15.9
Allah'ın kulu ve resulüdür. Ancak kendisine fazla ilgi duymuyorum.	3	0.7
Farklı özellikleri olan, tarihte yaşamış ünlü bir şahıs olarak algılıyorum.	18	4.7
Başka	-	-
Katılan	385	100.0
Cevapsız	36	
Toplam	421	

Çocukların %78.7'si İslâm inancına uygun diyebileceğimiz peygamber düşüncesine sahiptir. Yine çocukların %15.9'u bu konuda bilgi eksikliğinin olduğu, %4.7'si farklı özellikleri olan bir şahıs olarak algıladığı ve %0.7'sinin ise peygamberliğini kabul etmekle beraber fazla ilgi duymadığı anlaşılmaktadır.

Dolayısıyla çocukların, Allah hakkındaki düşünceleri (bkz. Tablo 5) ile Hz. Peygamber hakkındaki düşüncelerini karşılaştırdığımızda, oran olarak birbirine yakın olmakla beraber, sahih bir peygamber düşüncesinin (%78.7), sahih bir Allah düşüncesinden (%75) yüksek olduğu, yine Allah hakkındaki bilgi eksikliğinin (%18.5) Hz. Peygamber hakkındaki bilgi eksikliğinden (%15.9) fazla olduğu anlaşılmaktadır. Allah kavramının soyut, peygamber kavramının ise somut bir varlığı ifade ettiği dikkate alınırsa, bu sonucun doğal bir durum olduğu kabul edilebilir.

Ailede dini yaşayışı tespit için namaz kılma ve oruç tutma ile ilgili soruları çocuklara da sorduk. Verilen cevaplar Tablo 7'de görülmektedir.

Tablo 7: Çocukların İbadetleri Yapma Durumu

Seçenekler	S	%
Beş vakit namazı düzenli kılıyorum. Ramazan orucunu tutuyorum.	42	10.3
Ara sıra namaz kılıyorum. Ramazan orucunu sürekli tutuyorum.	111	27.3
Sadece Cuma, bayram, kandil vb. günlerde namaz kılıyorum. Ramazan orucunu ise sürekli tutuyorum.	63	15.6
Bazen namaz kılıyorum ve bazen de ramazan orucunu tutuyorum.	34	8.4
Ne namaz kılıyorum, ne de oruç tutuyorum.	5	1.2
İbadetlerimi mükemmel yapmak istiyorum; fakat yapamıyorum.	52	12.8
Hiç bir ibadeti yapmak istemiyorum.	5	1.2
2. ve 6. Şıkları beraber işaretleyenler.	65	16.0
4. ve 6. Şıkları beraber işaretleyenler	29	7.2
Katılan	406	100.0
Cevapsız	15	
Toplam	421	

Anlaşıldığı üzere, çocukların %10.3'ü beş vakit namazı düzenli kıldığını ve ramazan orucunu tuttuğunu belirtmektedir. Diğer seçeneklere baktığımızda ise ne namaz kıldığını ne de oruç tuttuğunu söyleyenler %1.2 ve hiçbir ibadeti yapmak istemediğini söyleyenler ise yine %1.2'dir. Bu durumda namaz ve oruç ibadetiyle ilgili olarak çok olumsuz bir tutum içerisinde olan çocukların sayısının toplam olarak %2.4 gibi küçük bir oranda olduğu ortaya çıkmaktadır. Geriye kalan çocukların da birçoğunun ibadetlerini mükemmel yapmak istediği halde yapamadığını, dolayısıyla düzensiz bir şekilde ibadet etme durumunda olduğunu görmekteyiz.

Bu sonuçlara bakarak, çocukların büyük bir çoğunluğunun ibadetleri yapma konusunda rehberliğe ve motivasyona muhtaç olduğunu anlaşılmaktadır. Gerekli eğitim desteğinin yanında uygun şartların temin edilmesi durumunda, ibadetlerini yapan çocuk sayısının çok yüksek seviyelere ulaşabileceğini söyleyebiliriz.

Anne-babalarda olduğu gibi, çocukların dini yaşayış durumlarının farklı değişkenlere göre analizini yapınca karşımıza şu sonuç çıkmaktadır (bkz. Tablo 8).

Tablo 8: Çocukların İbadetleri Yapma Durumunun Farklı Değişkenlere Göre Dağılımı

Değişkenler		Seçenekler (*)														
		1. Seç.		2. Seç.		3. Seç.		4. Seç.		5. Seç.		6. Seç.		7. Seç.		Katılan (**)
		S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	
Cinsiyet	Kız	12	7.3	65	39.6	12	7.3	25	15.3	-	-	48	29.3	2	1.2	164
	Erkek	28	11.7	75	31.4	51	21.3	26	10.9	5	2.1	51	21.3	3	1.3	239
Yaş	13 Yaş	11	10.4	30	28.3	13	12.3	18	17.0	1	0.9	31	29.2	2	1.9	106
	14 Yaş	21	8.6	79	32.5	42	17.3	24	9.9	4	1.7	72	29.6	1	0.4	243
	15 Yaş	7	11.5	27	44.3	8	13.1	7	11.5	1	1.6	10	16.4	1	1.6	61
	16 Yaş +	2	16.7	5	41.6	1	8.3	2	16.7	-	-	2	16.7	-	-	12
Gelinen Sosyal Çevre	Köy	1	3.2	11	35.5	6	19.4	2	6.4	1	3.2	10	32.3	-	-	31
	Belde/İlçe	9	10.0	36	40.0	16	17.7	5	5.6	1	1.1	23	25.6	-	-	90
	Şehir	10	11.2	40	44.9	8	9.0	9	10.1	2	2.3	19	21.4	1	1.1	89
	Büyükşehir	22	11.7	52	27.7	33	17.5	32	17.0	2	1.1	44	23.4	3	1.6	188
	Yurtdışı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100.0	1
Öğrenci Ailelerinin Ekonomik Durumu	100 M. Az	12	12.5	34	35.4	20	21.0	5	5.2	-	-	25	26.0	-	-	96
	100-250M.	21	11.9	71	40.1	24	13.5	20	11.3	1	0.6	40	22.6	-	-	177
	250-400M.	9	12.3	25	34.3	10	13.7	10	13.7	1	1.4	16	21.9	2	2.7	73
	400-600M.	-	-	8	28.6	5	17.8	3	10.7	1	3.6	10	35.7	1	3.6	28
	600-900M.	1	5.9	3	17.6	1	5.9	7	41.2	2	11.8	3	17.6	-	-	17
	900 Mil. +	-	-	2	28.7	2	28.7	1	14.2	-	-	1	14.2	1	14.2	7
Annenin Öğrenim Durumu	İlkokul	25	11.9	95	45.3	28	13.3	11	5.3	2	0.9	49	23.3	-	-	210
	Ortaokul	7	9.2	18	23.7	12	15.8	13	17.1	2	2.6	23	30.3	1	1.3	76
	Lise	6	8.3	20	27.8	10	13.9	15	20.8	-	-	18	25.0	3	4.2	72
	Üniversite	3	10.7	8	28.6	5	17.9	4	14.3	2	7.1	4	14.3	2	7.1	28
Babanın Öğrenim Durumu	İlkokul	12	8.5	56	39.4	23	16.2	10	7.0	1	0.7	40	28.2	-	-	142
	Ortaokul	13	14.1	32	34.8	14	15.2	11	11.9	2	2.2	20	21.8	-	-	92
	Lise	8	8.0	28	28.0	21	21.0	17	17.0	1	1.0	23	23.0	2	2.0	100
	Üniversite	9	14.5	16	25.0	10	16.1	8	12.9	2	3.2	13	21.0	4	6.5	62

(*) Seçenekler

1. Beş vakit namazı düzenli kılıyorum. Ramazan orucunu sürekli tutuyorum.
2. Ara sıra namaz kılıyorum. Ramazan orucunu sürekli tutuyorum.
3. Sadece cuma, bayram, kandil vb. günlerde namaz kılıyorum. Ramazan orucunu ise sürekli tutuyorum.
4. Bazen namaz kılıyorum. Bazen de Ramazan orucunu tutuyorum.
5. Ne namaz kılıyorum, ne de oruç tutuyorum.
6. İbadetlerimi mükemmel yapmak istiyorum fakat yapamıyorum.
7. Hiçbir ibadeti yapmak istemiyorum.

(**) Detay analizlerindeki hesaplamalar "Katılan" sayısı esas alınarak yapılmaktadır.

Cinsiyet değişkenine baktığımızda, ibadetleri düzenli yapan erkeklerin (%11.7), kızlardan (%7.3) fazla olduğu görülmektedir. Buna mukabil ibadetlerini mükemmel yapmak isteyip de yapamayan kızların (29.3), erkeklerden (21.3) fazla olduğu dikkat çekmektedir. Kızların da erkeklerin de aynı eğitimi aldıkları düşünülürse, kızların ibadetleri yapmak için daha özel şartlara sahip olmaları gereği bu sonucu doğurmaktadır[8].

Yaş değişkeninde 13 ve 14 yaş grubunun yüksek oranlarda ibadetleri yapmak isteyip de yapamadıkları dikkat çekerken, gelinen sosyal çevre değişkeninde, ibadetlerini düzenli yapan çocukların %3.2 oranıyla köyde olması, yine ibadetlerini mükemmel yapmak isteyip de yapamayan çocukların %32.3 oranıyla en fazla köyde olması, küçük yerleşim birimlerindeki çocukların bu konuda bilgi ve imkân bakımından diğer yerleşim yerlerine göre dezavantajlı bir durumda oldukları şeklinde yorumlanabilir.

Ekonomik durum değişkeninde ise; aylık gelir seviyesi 400 milyona kadar olan gruptaki aile çocuklarının düzenli ibadet yapmaları %10'un üzerinde iken, bazen namaz kılıp Ramazan orucunu tutan çocuklar yine bu ailelerde %34.3 ile %40.1 arasında değişmektedir.

8 Yapılan bir araştırmada kızlar, ibadetleri yapamayışlarının sebepleri arasında okul ortamında örtünmelerinin mümkün olmadığını da saymaktadırlar (bkz. Kâhya, Halil İbrahim, İlköğretim Okullarında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri ve Öğretimi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 1997, s.63.

Oysa ki aylık geliri 400 milyondan yukarıda olan ailelerde düzenli ibadet yapan çocuk oranı çok düşük iken, bazen namaz kılıp Ramazan orucunu sürekli tutan çocukların oranı bu ailelerde %17.6 ile %28.7 arasında değişmektedir. Bu durumda ekonomik seviyesi yüksek olan ailelerin çocukları, oruç ibadetine göre namaz ibadetine daha az yer vermektedirler, diyebiliriz.

Annenin öğrenim durumu değişkeninde de ibadetlerini düzenli yaptığını söyleyen çocuklar %11.9 oranıyla en fazla annesi ilkokul mezunu olanlar iken, ibadetlerini mükemmel yapmak isteyip de yapamadığını söyleyen çocuklar %14.9 oranıyla en az annesi üniversite mezunu olan çocuklardır.

Babanın öğrenim durumunda ise bunun tam tersine, ibadetlerini düzenli yapan çocuklar %14.5 oranıyla babası üniversite mezunu olanlar iken, ibadetlerini mükemmel yapmak isteyip de yapamayanlar %28.2 oranıyla babası ilkokul mezunu olan çocuklardır.

Demek ki annesi veya babası üniversite mezunu olan çocuklar diğerlerine göre, ibadetleri yapmak isteyince yapabilme şansına daha çok sahiptirler. Bunu söz konusu anne babaların çocuklarına bilgi kazandırmada ve rehberlik etmede daha iyi bir durumda olduklarından kaynaklanıyor, şeklinde yorumlayabiliriz.

Sonuç

Günümüz Türk ailesinin dini inanç ve yaşayışını ortaya koyan istatistikî rakamlardan, inançtaki olumlu durumun yaşayışa aynen yansımadığı anlaşılmaktadır. Çünkü doğru Allah inancı anne-babalarda %87.6, çocuklarda %75.0, doğru Peygamber inancı anne-babalarda 92.4, çocuklarda 78.7 iken, düzenli namaz kılıp oruç tutma oranı anne-babalarda %25.4, çocuklarda %10.3'tür. Daha açık ifade ile yaklaşık olarak anne-babaların 3/4'ü, dinen ibadetle mükellef diyebileceğimiz çocukların ise 9/10'u düzenli ibadet yapmadıklarını söylemişlerdir. Buna mukabil yaklaşık anne-babaların 9/10'u, çocukların ise 3/4'ü doğru Allah ve Peygamber inancına sahip olduklarını belirtmişlerdir.

Ortaya çıkan bu sonuç değerlendirildiğinde %99'u Müslüman olan halkımızın dini inanç ve yaşayış açısından %100 hedefe ulaşamadığı görülerek, ailede ve eğitim kurumlarındaki din eğitiminin her yönden gözden geçirilmesi gerektiği söylenebilir. Ancak başka bir bakış açısına göre Türk ailesinin içerisinde bulunduğu sosyo-kültürel ortam göz önünde bulundurularak, realitede dini inanç ve yaşayışı besleyici formel faktörlerin bu denli yetersizliğine rağmen çok yüksek oranda dini İnancını muhafaza ettiği, eksiği ile beraber dini yaşayıştan geri durmadığı sonucuna varılabilir.

Nitekim anne-babalardan toplam olarak (%1.9+%13) %3.2' sinin, çocuklardan ise (%3.9+%2.6) %6.5' inin İslam inancına uzak diyebileceğimiz görüş beyan etmeleri, yine anne-babaların (%2.9+%2.1) %5.0, çocukların (%1.2+%1.2) %2.4'ünün dini yaşayış açısından olumsuz durum içerisinde olduklarını belirtmeleri dikkat çekicidir. Bunun açık ifadesi şudur; bunca sosyo-kültürel değişime, din eğitimi açısından yaşanmış olumsuzluklara rağmen günümüz Türk ailesinde anne-babaların %3.2'si, çocukların ise %6.5'i inanç açısından, yine anne-babaların %2.9'ü ve çocukların %5.0'ı dini yaşayış açısından tamamen olumsuz durumdadır. Geriye kalanlar ise bir şekilde dini inanç ve yaşayış içerisinde bulunmaktadırlar.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki; günümüz Türk ailesinin dini inanç ve yaşayış durumu mevcut haliyle çok çürük bir yapı arz etmese de, gerekli tedbirler alınmazsa çok kısa bir sürede kaygan bir zemine çekilebilir. Alınacak tedbir ise din eğitiminin aile ve eğitim kurumlarında yeterli ve bilimsel veriler ışığında sürdürülmesi, manevi değerlerin yetişen nesle aktarılmasında daha titiz davranılması şeklinde özetlenebilir.

Bir milleti millet yapan dil, din, vatan, bayrak vb. manevi değerlerdir. Değerlerin altüst olduğu günümüzde dimdik ayakta durabilmek için bu değerlere sahip çıkma bilincine ulaşmak ve bu bilinci canlı tutmak en çıkar yoldur. Tarih sahnesinden silinmek istenen milletlerin öncelikle bu değerleriyle oynandığı akıldan çıkarılmamalıdır. Çeşitli yabancı fikir ve akımlara, yoğun misyonerlik faaliyetlerine karşı söz konusu değerlere bağlı aile yapısını korumak, milletimizin mevcudiyetinin teminatı durumundadır. Bu bağlılık aynı zamanda bu topraklar üzerinde oynanmak istenen kirli oyunları boşa çıkaracak en büyük reflekstir.

Bütün bunlarla beraber gelişen ve değişen dünyayı doğru algılamak, sosyal olayları doğru okumak, bilgiden ve maddi zenginlikten gereği gibi faydalanmaktan geri durmamak da unutulmaması gereken bir husustur.

Bibliyografya

1. Ayhan, Din Eğitimi ve Öğretimi, 3.bs. İstanbul 1997.
2. Hökelekli, Din Psikolojisi, Ankara 1993.
3. Filibeli, Ahmet Hilmi, İslâm'ın Esası (Üss-i İslâm) (Sad. Adnan Bülent Baloğlu ve ark.), Ankara 1997.
4. Kâhya, Halil İbrahim, İlköğretim Okullarında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri ve Öğretimi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 1997.
5. Köktaş, M. Emin, Türkiye'de Dini Hayat, İstanbul 1993.
6. Sağlam, İsmail, Çocuk ve İbadet, Düşünce Yay., İstanbul 2003.
7. Yavuz, Kerim, 99 Soruda Çocuk ve Din, İstanbul 1994.